

WYPOCZYNEK
BLISKO NATURY
w Polsce środkowo-zachodniej

PRZEWODNIK TURYSTYKI
PRZYJAZNEJ NATURZE

Opracowanie:

Krzysztof Konieczny, Rafał Kurczewski, Cezary Mołski,
Anna Nawrot, Katarzyna Dmochowska, Marcel Kwaśniak

Projekt graficzny i skład: Agnieszka Rejowska

Zdjęcia: Rafał Kurczewski

Szczególne podziękowania należą się fotografom za udostępnienie zdjęć.

Opracowanie zostało zrealizowane przez Fundację Instytut na rzecz Ekorozwoju w ramach projektu „Agroturystyka przyjazna Naturze 2000 (cykl szkoleń)” dofinansowanego ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE) jest pozarządową organizacją typu think-tank powstałą w 1990 r. InE zajmuje się promowaniem i wdrażaniem zasad oraz rozwiązań służących zrównoważonemu rozwojowi Polski.

Spis treści

1. Wprowadzenie	5
2. Blisko Natury – jakość w turystyce przyrodniczej	6
3. Rekomendowane atrakcje przyrodnicze	8
4. Propozycje turystyczne	16

Gęś gęgawa

Wprowadzenie

Turystyka przyrodnicza to ciekawy sposób poznawania regionów turystycznych, zwłaszcza wszystkimi zmysłami poprzez agroturystykę lub turystykę wiejską. Nie trzeba być specjalistą, entuzjastą czy hobbystą by odnaleźć przyjemność w odkrywaniu osobiowości przyrody, znajdujących się na wyciągnięcie ręki wokół miejsc zakwaterowania – gospodarstw agroturystycznych, na obszarach Natura 2000. Warunkiem koniecznym korzystania z tej formy wypoczynku jest potrzeba relaksacji w harmonii z wybranym otoczeniem. To właśnie ta przyroda stanowiła i stanowi tło wydarzeń, jest świadkiem historii danych terenów oraz zmian zachodzących w społeczności tu mieszkającej.

Turystyka przyrodnicza to nie tylko poznawanie ciekawostek i odkrywanie rzeczywistych „cudów” natury, ale w wydaniu agroturystyki i turystyki wiejskiej zrozumienie czym ta przyroda była i jest dla człowieka, także w wymiarze praktycznym. To właśnie tu możliwe jest poznanie, od autentycznych mieszkańców, jak ta przyroda wpływała i może wpływać na jakość życia, a zwłaszcza na jakość wypoczyniania.

W niniejszym folderze pragniemy przedstawić nie tylko ciekawostki stanowiące powód do wyjazdu weekendowego lub urlopowego, ale przede wszystkim odpowiedzialny sposób na delektowanie się przyrodą podczas wyjazdu turystycznego. Sprawdzone i rekomendowane przez naszych specjalistów miejsca oraz aktywności pozwolą nie tylko na przeżycie wielu pozytywnych emocji w kontakcie z licznymi atrakcjami lokalnymi, ale także na odpowiedzialne z nich korzystanie. Dla nas prawdziwy wypoczynek jest zawsze Blisko Natury®.

BLISKO NATURY®

- jakość w turystyce przyrodniczej

Zmęczeni gwarem, hałasem i cierpiący od smogu mieszkańcy miast tęsknią za chwilą wytchnienia. Jedni chcą powędrować szlakami inni pozbierać zioła, podglądać ptaki, nietoperze czy popłynąć piękną trasą kajakową.

Przyroda jest zasobem nie do przeceńnienia. Istnieją setki sposobów korzystania z niej. W Polsce powstało tysiące gospodarstw agroturystycznych i innych obiektów, które oferują pobyt na wsi i niemal każdy z nich proponuje jakąś formę kontaktu z naturą.

Takie pytania przeświecały twórcom **certyfikatu „Blisko Natury”**, który jest pierwszym i jedynym ekocertyfikatem w Polsce, który skupia się na ofercie przyrodniczej.

- Jak znaleźć ciekawe propozycje?
- Czy spośród tysięcy propozycji nie warto wyróżnić wyjątkowych pomysłów?
- Skąd wiedzieć, którzy gospodarze interesują się przyrodą, chcą prowadzić swój obiekt w taki sposób, aby jak najmniej wpływać negatywnie na otoczenie?
- U kogo znajdę żywność lokalną i dowiem się o miejscowych tradycjach a kto poczęstuje mnie jedzeniem z hipermarketu i zaoferuje wyłącznie nocleg?
- Czy z mojej podróży przyjadę bogatszy o wiedzę i doznania?

Dla kogo jest certyfikat „Blisko Natury”?

Dla obiektów turystyki wiejskiej (członków organizacji/stowarzyszeń agroturystycznych i turystycznych) oferujących poszerzony, głębszy i przemyślany kontakt z naturą. Jednym słowem dla tych, którzy posiadają lub tworzą ofertę turystyki przyrodniczej, a samo gospodarstwo czy inny obiekt turystyki wiejskiej nie jest uciążliwy dla środowiska.

Jakie wymagania stawia certyfikat:

- oferta przyrodnicza i dostępność sprzętu niezbędnego do jej realizacji
- funkcjonowanie obiektu w sposób przyjazny dla środowiska w zakresie:
 - energii i ogrzewania,
 - zarządzania odpadami,
 - gospodarowania wodą i ściekami,
 - żywności,
 - stanu ogólnego obiektu.

Szczegóły dotyczące procedur, wymogów oraz regulamin certyfikatu, a także inne informacje dotyczące turystyki na obszarach Natura 2000 znajdują się na stronie www.natura2000.org.pl

Co daje certyfikat?

- wartość dodaną do obecnie posiadanych usług poprzez utworzenie i wdrożenie oferty turystyki przyrodniczej (w ramach projektu eksperci ds. przyrody udzielili rekomendacji)
- wyróżnienie obiektu na tle innych
- promocja obiektu w publikacjach i na stronach internetowych
- ułatwienie pozyskania nowych klientów, uzyskanie większych dochodów oraz lepszy związek z klientami dotychczasowymi dzięki nowym propozycjom.

Certyfikat „Blisko Natury” nadawany jest na okres 2 lat przez Fundację Instytut na rzecz Ekorozwoju w ramach projektu „Agroturystyka przyjazna Naturze 2000 (cykl szkoleń)” dofinansowanego przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Rekomendowane atrakcje przyrodnicze

Szmat ziemi – aż trzy województwa – lubuskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, i jeszcze północno-zachodni kawałek łódzkiego. Artystą rzeźbiarzem, który twarzą ręką kształtował ten materiał, był lodowiec. Niezadowolony z efektów, wracał kilkakrotnie, tworząc i poprawiając z pasją swe dzieła przy pomocy lodowych dłut, szlifując powierzchnię deszczem i śniegiem. I choć było to dawno, w lodowej epoce, w erze plejstoceniowej, setki tysięcy lat temu, galeria pełna rynien, ozów, kemów, moren, sandrów trwa do dziś pod gołym niebem, a matka natura nieustannie ją poprawia, koloruje, upiększa i przez 12 miesięcy w roku, 24 godziny na dobę, kompletnie za darmo (nie licząc wstępów na niektóre obszary chronione) jest otwarta dla każdego. Plenery tu piękne, różnorodne, niezwykle. Od południa Nizina Wielkopolska, zachodnia część wielkiego pasa Niziny Środkowopolskiej, płaska jak stół, ułożona mozaiką pól, łąk i pastwisk, gdzie każda ambona czy wieża widokowa pozwala spojrzeć daleko, aż po kres horyzontu, który hipnotycznie przyzywa wędrowców, włóczyki, łazików. Dalej, na północ od nizin, pojezierza z niezliczonymi,

większymi i mniejszymi jeziorami. Największe jest rynnowe, starostwianskie Gopło otoczone ochroną z uwagi na bogactwo siedlisk i ptaków, zwłaszcza wodno-błotnych. Znajdują się tutaj jedne z największych w Polsce łęgów: bączków – niewielkich czapek i gęgawy, która jest jedynym gatunkiem gęsi zakładającej gniazda w naszym kraju. Równie ciekawe, a przyrodniczo często bogatsze w rzadkie gatunki roślin i zwierząt, są jeziora które sukcesywnie zarastają, a na ich niedostępnych brzegach tworzą się grząskie torfowiska i gęste szuwary. Do jednych z ciekawszych tego typu siedlisk w regionie, należy Jezioro Zgierznieckie w pobliżu Pniew, które upatrzyły sobie na swojej trasie wędrówek między innymi majestatyczne żurawie, jako noclegowe zlotowisko. Organizm tej krainy utrzymuje przy życiu rzeczny krwioobieg. Znaczna część regionu leży w zlewni Warty. Główne rzeki to, poza Wartą, Odra, Noteć, Drawa, Obra, Gwda, Prosna. Wody tu więc nie brakuje, raj dla wszelkiej maści wodniaków – śródlądowych żeglarczy, kajakarzy, windsurferów, amatorów łodzi wiosłowych i barek, kolarzy wodnych i czego tam jeszcze co ma

odpowiednią wyporność i na wodzie się utrzymuje; dalej dla entuzjastów moczenia kija, nurkowania, jak i pluskania się na płyciźnie czy materacu. Tu ziemia faluje, a niektóre wzniesienia wypiętrzają się wysoko, morenowo, przyspieszając bieg rzek, nadając im miejscami wręcz górski charakter. Obraz mapy pojezierzy dopełniają zielone plamy lasów. Lesistość jest tu bardzo duża, na czele z absolutnym rekordzistą – województwem lubuskim (49%). I choć w regionie przeważają sosnowe uprawy, jak choćby Puszcza Notecka, to znaleźć tu można lasy liściaste i mieszane, podmokłe olsy i położone w dolinach rzecznych łęgi coraz już rzadsze w całej Polsce. Wśród drzew regionu dominują więc sosny zwyczajne Wielu, i słusznie, kojarzą się z grzybowym rajem. A sama sosna, kiedy już solidnie wyrośnie, to dobre miejsce na gniazda dla dużych ptaków, jak choćby bieliki czy czaple. Dobrze jest spędzać aktywnie czas w sosnowym borze, bo tu dobry dla nas mikroklimat, szczególnie dzięki olejkom eterycznym, naturalnym odświeżaczom powietrza, które nie tylko przyjemnie pachną, ale koją nasze drogi oddechowe i zatoki, a poprzez silne działanie antyseptyczne, wykańczają złośliwe bakterie. Dąb, święte drzewo Europy, ma w naszym regionie szczególne miejsce. Wiele tu potężnych pomników dębowych, ale najsłynniejsze są te rogalińskie, szypułkowe, będące natchnieniem dla artystów i jednym z symboli Wielkopolski. Nigdzie w całej Europie nie ma ich tylu co tu, prawie 1500 (860 uznano za pomniki przyrody) tolkienowskich entów, z których najstarsze mają około 700 lat, rosną w starej dolinie Warty w Rogalińskim Parku Krajobrazowym, tworząc niepowtarzalny łąg ze starorzeczami kwitnącymi grzybieniami białymi i grązelami żółtymi. Te najsłynniejsze drzewa no-

Malerka, świeżo wykluta jaszczurka zwinka

fot. Rafał Kurczewski

Rybitwy rzeczne

fot. Rafał Kurczewski

Ciepłolubny pięciornik piaskowy

fot. Rafał Kurczewski

Ropucha szara – książę chwilę przed odczarowującym pocałunkiem

fot. Rafał Kurczewski

Starorzeczka w Dolinie Środkowej Warty

fot. Rafał Kurczewski

Ols w Ostoji Międzychodzko-Sierakowskiej

foto Rafał Kurczewski

szą imiona Lech, Czech, Rus, Edward i rosną w parku w Rogalinie, w majątku Raczyńskich, a reszta beziemiennych tworzy słowiańskie, staro baśniowe gaje, dając pokarm i schronienie, wielu innym rzadkim i chronionym istotom. Ich potężne cielska toczą larwy wyjątkowo rzadkiego chrząszcza - kozioroga dobosza, a z próchna i soków korzystają pachnice dębowe i jełonki rogacze. W regionie spotkać też można inne majestatyczne olbrzymy, wyniosłe, okryte srebrną, gładką korą i złocące się koronami jesienią buki. Jednym z najcenniejszych i najrzadszych w Polsce gatunków drzew jest jarzab brekinia. Ma on swoje największe w Polsce i Europie Środkowej skupisko w rezerwacie Brzęki im. Z. Czubińskiego we Wdeckim Parku Krajobrazowym w województwie kujawsko-pomorskim. W grądzie, w którym rosną brzęki, swoje siedlisko mają też pyszniące się kształtem, barwą i wielkością lilie złotogłów i stylowo ubrane we fraki - boćki czarne. Wiązy, jesiony, graby, jawory, brzozy, olchy, osiki i wiele, wiele innych leśnych drzew tworzy w regionie bogate siedliska, urozmaica krajobraz kształtem, kolorem, zapachem. Ale spotkamy też ojczyste drzewa na miedzach, podwórkach, towarzyszące kapliczkom i drogom. A więc lipy pachnące i brzęczące pracowitymi pszczołkami, których drewno służy od wieków rzeźbiarzom ludowym, co to świątki wszelakie w nim dłubią; wierzby płaczące nad wodami i ogławiane wśród pól, w dziuplach których mieszkać może

spokojnie diabeł Rokita za sąsiadów mający sowy pójdzki czy kolorowe, nastroszone dudki; dalej kłony różnorodne, mieniające się barwami jesienią i dostarczające dzieciom nosków, by wydłużyć własne kichawy; obce, a tak już swojskie kasztanowce, które wspomagamy w nierównej walce ze szrotówkiem, by ich kwiaty wyznaczały kres nauki maturzystów, a nasiona służyły do produkcji ludzików, w Wielkopolsce pamperkami zwanych. Drzewom towarzyszą krzewy, dające często gęste, cierniste schronienie i miejsce na budowę gniazd ptakom, pożytek owadom i pokarm niezliczonej czeredzie zwierzków. Krajobraz pól, łąk, pastwisk w wielu miejscach łysiejący, tak bardzo wzbogacają śródpolne zadrzewienia i zakrzewienia. Ich wartość docenił wybitny Wielkopoleanin, generał Dezydery Adam Chłapowski, uczestnik kampanii napoleońskiej i Powstania Listopadowego. By zapobiec wyjąławianiu i erozji gleby, zanikaniu wód gruntowych, dzielił ten mądry człowiek pola na czworoboki, obsadzając każdy od wschodu, zachodu i północy, co przyniosło korzyści gospodarcze, przyrodnicze a krajobraz uczyniło estetycznym.

Na szczególną uwagę zasługują siedliska łąkowe. Nie brakuje na nich ziół wabiących owady kolorem i zapachem, a ludzi i zwierzęta leczących z różnych dolegliwości. Obok popularnych chwastów, jak choćby pokrzywa czy lebioda, które przetrzebiła chemia na

polach i w ogrodach używana, a które do łask wracają i na stołach, jak w dawnych latach gościć zaczynają, rosną storczyki, jak kukułka krwista czy plamista. Coraz radsze w całej Europie są murawy kserotermiczne, czyli zbiorowiska roślin nazywanych ciepłolubnymi, porastających najsilniej nasłonecznione południowe i zachodnie stoki wzniesień czy dolin rzecznych. Pachną intensywnie macierzanką piaskową i szalwią łąkową, porastają trawami ostnicami, wiechlinami, szczotlichami i mienia się kolorami dzwonnów, wilczomleczu czy rozchodników. Jedną z florystycznych osobliwości regionu jest goździk siny, rosnący w rezerwacie w Grzybnie, na terenie wspomnianego już Rogalińskiego Parku Krajobrazowego. Ten jasno różowy, silnie i przyjemnie pachnący kwiatek, jest gatunkiem wymierającym i ma tu swą północną granicę zasięgu. Łąki są rajem dla bezkręgowców i drobnych, ciepłolubnych zwierząt kręgowych, jak choćby jaszczurki zwinki, których samce, ubierające się wiosną w piękne trawiaste barwy na bokach tułowia, toczą tu swoje walki o względy pań. By poznać ten piękny mikrokosmos powstało Muzeum Łąki w Owczarach, gdzie nie tylko edukuje się gości, ale czynnie chroni się łąki, wypasając na nich żywe kosiarki: kozy, koniki polskie i owce wrzosówki, chronione przy okazji jako polska rasa zachowawcza.

Równie ciekawe osobliwości przyrodnicze można spotkać na terenach podmokłych. Torfowiska słyną z bagiennej roślinności a więc różnorodnych mszaków, wśród których królują potężne, sprężyste poduchy mchów torfowych, pięknie wybarwiających się jesienią turzyc, odurzająco pachnącego bagna zwyczajnego czy wreszcie owadożernych małych rośniczek, które przekształciły swoje liście we wnyki dla drobnych bezkręgowców wabiąc je zapachem lepkiej cieczy, która kompletnie je unieruchamia, by potem wydzielić kwas mrówkowy i strawić ofiarę. Wśród niewielkich, ale bardzo sprawnych owadów łowców, spotykamy różne ważki – łątki, zalotki. Wybałuszają wielkie, złożone oczy i patrolują swe rewiry wypatrując ofiar. Są

Zaskroniec zwyczajny

foto Rafał Kurczewski

asami przestworzy wśród lotników, potrafią latać we wszystkich kierunkach, atakując z prędkością myśliwców. Jedno z ciekawszych torfowisk w Wielkopolsce to rezerwat przyrody Bagno Chlebowo w pobliżu Obornik, będące obszarem specjalnej ochrony siedlisk Natura 2000. Spotkać tu można różne gatunki płazów, jak choćby żaby moczarowe, których samce już w marcu ruszają na gody ubrane w piękne, błękitne szaty, a koncertując w dużych chórach wyglądają zjawiskowo. Są tu i przedstawiciele gadów, a wśród nich jedyne polskie węże jadowite – żmije zygzakowate. Również ich samce słyną z godowych zachowań i choć nie przyjmują żadnego specyficznego ubarwienia, to tańczą oplatając się i wznosząc w górę głowy. Ponieważ, jak wcześniej wspomniano, region bogaty jest w jeziora i rzeki, to wiele zwierząt łączy z nimi swój los. Nad ich wodami można spotkać jednego z najpiękniejszych i najciekawszych naszych ptaków. Choć niewielki, jest królem wśród rybaków, jego błękitno-turkusowe szaty lśnią w słońcu metalicznym połyskiem, a przenikliwy, ostry gwizd niesie się po wodach ogłaszając wszem i wobec niepodzielne panowanie. To zimorodek.. Z uwagi na zwyczaje łęgowe powinien być raczej nazywany ziemiorodkiem. Gniazda zakłada bowiem w stromych brzegach nad wodami w wykopanych przez siebie norkach z korytarzem o długości do ok. 1 m, który kończy się komorą, w której składa jaja i wychowuje pisklaki.

W regionie spotkamy wielu ptasich poddanych najjaśniejszego pana króla zimorodka, łowców ryb – czaple, a wśród nich skryte bąki, buczące nad wodą

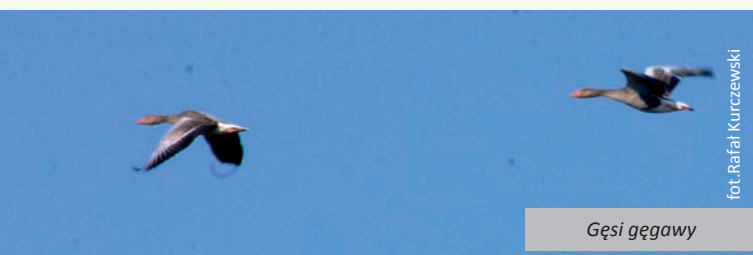
Łabędzie nieme w Parku Narodowym Ujście Warty

foto Rafał Kurczewski

Bocian biały

fot. Rafał Kurczewski

Gęsi gęgawy

fot. Rafał Kurczewski

jak woły, pospolite czaple siwe zakładające głośnie kolonie lęgowe na drzewach często z sąsiedztwem kormoranów czarnych, doskonałych nurków, polujących nierzadko stadnie, spędzających sen z powiek właścicielom stawów rybnych; czaple białe rzadko gniazdujące (między innymi zbiornik Jezioro, Park Narodowy Ujście Warty), które unosząc się nad wodami wśród mgieł porannych przypominają anioły. Czaplom towarzyszą nieraz w połowach boćki – białe, co to dzieci noszą i za symbol szczęścia są uważane, a menu mają niezwykle bogate, i czarne, hajstry, płochliwe i w lasach się gnieźdzące. Biały bocian, popularnie maćkiem zwany, ma w regionie nawet swoje muzeum. Mieści się ono w Kłopotcu w województwie lubuskim, wsi, która nie stanowi dla boćki kłopotu, no chyba, że idzie o miejsce na gniazdo, bo jest ich tu ponad 30.. Konkuruje w nurkowaniu z kormoranami i perkozami tracze – większy nurogęś i mniejszy biela-czek. Dalej, wrzucane często do jednego worka przez mniej uważnych obserwatorów (bo to jedna rodzin-ka), powietrzni rybacy, mewy i rybitwy. Wielu zdumiewa fakt spotykania tych ptaków w innym miej-scu niż nad morzem. Tymczasem nie ma w tym nic dziwnego, obszary pojezierne, zbiorniki sztuczne, rozlewiska, starorzecza to miejsca gdzie zakładają kolonie lęgowe, gdzie polują. Mewy to często hała-śliwi powietrzni piraci. Najczęściej widzimy mewę śmieszkę, z charakterystyczną w czasie godów cze-koladową głową, zaśmiewającą się świdrującym uszy głosem. Zdecydowanie rzadziej spotykamy,

zupełnie nieadekwatnie do nazwy, mewę pospolitą, dlatego nazwano ją ostatnio siwą. A te największe to zwykle mewy srebrzyste i białogłowe. Wysmu-kłe rybitwy z rozdwójonymi, jaskółczymi ogonami, to jedni z najlepszych lotników, z prędkością strzały przesywające wodę by pochwycić niewielkie rybki. Najpopularniejsza jest rybitwa rzeczna, rzadsza czarna, a bardzo rzadka – białoskrzydła, gnieźdząca się w Parku Narodowym Ujście Warty. Są i rybacy wśród ptaków drapieżnych, nazywanych współ-cześnie szponiastymi. Dla części z nich, jak np. dla błotniaków stawowych, ryby stanowią dodatek, inne, jak kanie czarne i rude z jaskółczymi ogonami, poszukują raczej ryb śniętych, zbierając je zgrabnie z powierzchni wody czy też z jej brzegu. Ale są i łowcy. Piękny, płochliwy i rzadki rybołów zawdzię-cza swą nazwę wyjątkowym umiejętnościom, które prezentuje w czasie polowania na ryby, będące jego jedynym rodzajem pokarmu. Największym wśród rybożernych, a zarazem największym szponiastym ptakiem gniazdującym w naszym kraju, jest bielik.

Przyroda bogata, różnorodna, ciekawa, a więc wy-magająca też ochrony. Można tu spotkać wszystkie formy ochrony przyrody. Na turystów zainteresowa-nych kontaktem z naturą czekają szlaki piesze, konne, rowerowe, wiele tu ośrodków edukacji ekologicznej, ścieżek dydaktycznych, punktów widokowych, am-bon i wież widokowych. W regionie znajdują się trzy parki narodowe. Wielki przyrodnik profesor Adam Wodziczko powiedział niegdyś o Wielkopolskim Par-ku Narodowym, którego powstanie zainicjował, że jest prawdziwym muzeum form polodowcowych i żywym muzeum przyrody. Po latach, doceniając i potwierdzając tę wartość, z uwagi na bezcenne sie-dliska włączony skład Ostoi Wielkopolskiej znajdującej się w sieci obszarów Natura 2000. Krajobraz tu zmienny, pofałdowany, dynamiczny, przecięty wstę-gą Warty, wypełniony jeziorami, prastarymi borami sosnowymi i grądami. Drawieński Park Narodowy rozpięty pomiędzy trzema województwami – wiel-kopolskim, lubuskim i zachodniopomorskim, wśród turystów kajakarzy kojarzony przede wszystkim ze spływami Drawą, która miejscami ma charakter pod-górskiej rzeki. Druga malownicza i bystra rzeka Parku to Płociczna. Z uwagi na warunki jakie panują w tych

wartkich rzekach, żyją tu pstrągi, lipienie i troć wę-drowna i jeziorowa. Od lat trwa walka o to, by w ich wody powróciły królewskie ryby – łososie. Podjęte w ostatnim czasie działania pozwalają mieć nadzieję, że tak się stanie. Wartość Drawieńskiego Parku Na-rodowego podkreśla objęcie ochroną przez Wspól-notę Europejską. Wyjątkowe siedliska chroni obszar Uroczyska Puszczy Drawskiej a ptaki Lasy Puszczy nad Drawą. To tu znajduje się jedna z najważniejszych ostoi lęgowych ptaków szponiastych. Wśród ptasiej arystokracji mieszka bielik, a wśród pozostałych łow-czych, szlachetnego pochodzenia są: rybołów, orlik krzykliwy, kanie czarna i ruda, trzmiełojad, błotniak stawowy i największa europejska sowa, pomarań-czowooki puchacz. Najmłodszy z polskich parków narodowych Ujście Warty leży przy granicy zachod-niej. To ptasi raj szeroko znany wśród ptakolubów, nie tylko w Polsce. Szczególnie podczas jesiennych przelotów tłoczno tu i gwaro, jak na ptasiej fermie. Tysiące gęsi i żurawi, gęganie miesza się z klango-rem. Zatrzymują się tu gęgawy, ale i goście z północy – gęsi zbożowe i białoczelne (łącznie do 200 tysię-cy!), a wśród gęsich rarytasów np. bernikle białolice, rdzawoszyje czy gęsi małe. Mnóstwo tu kaczek, a wśród nich prawdziwa dziwaczka – ohar, zwany też kacką norową. Wśród ptasich podglądaczy wielką popularnością cieszą się ptaki siewkowe, a zwłaszcza bataliony. Toki tych ptaków to praw-dziwy przyrodniczy spektakl. Samce pyszną się barwnymi strojami, a każdy inny, niepowtarzalny, jak linie papilarne u człowieka. Panowie znajdują wśród podmokłych terenów suchszą arenę, którą dzielą pomiędzy sobą na mniejsze działki. Kiedy tylko pojawią się panie spektakl się zaczyna – stro-szenie piór, podskoki, bieganie, ukłony, zaczepki z sąsiadami. Wszelkiego ptactwa tu w bród, 279 gatunków, z czego ponad 170 odbywa tu lęgi! Ale i ryby niezwykle – różanka, koza, śliz, piskorz czy słonecznica. Nic dziwnego, że przyroda Ujścia War-ty wymaga specjalnej troski z uwagi na swoją Eu-ropejską a nawet światową wartość i mamy tu ob-szar Natura 2000 zarówno ptasi, jak i siedliskowy. W regionie nie brakuje terenów uznanych przez Wspólnotę za wyjątkowo cenne i wymagające specjalnej troski. Rzeki, tężnice i żyły przyrod-niczego organizmu utrzymują go przy życiu.

Nasz „koliber” - motyl fruczak gołąbek

fot. Rafał Kurczewski

Żaby jeziorowe w miłosnych splotach, samczyk nadyma rezonatory, by rechotać donośnie

fot. Rafał Kurczewski

Dlatego nie mogło ich zabraknąć w sieci Natura 2000. Mamy więc na Pojezierzu Międzychodz-kim Dolinę Kamionki. Rzeczka płynie wśród uni-kalnych lasów lęgowych, grądowych, olsowych, towarzyszą jej łąki, źródliska, jeziora. Ta różno-rodność siedlisk wpływa na bogactwo gatunków. W runie storczyki buławniki czerwone, silnie trują-cy owoc dla człowieka a chętnie przez ptactwo zja-dany wawrzynka wilcze łyko, którego kwiaty nek-taru dostarczają pszczołom, trzmielom i motyłom, a na podmokłych łąkach słonecznie kwitnące peł-niki europejskie. Mogielnica, kolejna rzeka, tym razem na Pojezierzu Poznańskim. Jej dolina tworzy wyspę lasów liściastych w morzu pól uprawnych.. Rosną tu w łąkach i grądach jesiony, dęby, wiązy, graby, buki tworząc krajobrazy zmieniające się w każdej porze roku, by osiągnąć barwne apo-geum jesienią. Mnóstwo tu roślin zielnych, tworzą-cych ziołorośla, a wśród nich dziki owies - stokłosa gałęzista, z kwiatów której produkuje się esencję stosowaną w terapii kwiatowej by łagodzić obja-wy stresu. Dolina Średzkiej Strugi jest jeszcze inna w charakterze. Dominują tu szuwary, łąki, pola i pastwiska, które ukochały różne gatunki ptaków

fot. Rafał Kurczewski

Kokoryczka wonna

charakterystycznych dla tego typu siedlisk. Ale są tu też doły potorfowe, które są rajem dla płazów. Szczególnie dużo tu zaklętych księżąt i księżniczek, ropuch szarych i zielonych. Samce tych ostatnich pięknie śpiewają wieczorami i nocą, wydając z siebie perliste trele, przez wielu brane za ptasi śpiew. Przy całowaniu zrzucającym czar z potencjalnego wybranka czy wybranki, należy jednak wziąć pod uwagę, że ropuchy mają w swej skórze jad, choć niezbyt silny, to raczej w smaku mało przyjemny. Można tu spotkać innego płaza, którego skóra też usiana jest gruczołami jadowymi, to niewielka ropuszka – kumak nizinny. Wśród zwierząt ważnych dla Wspólnoty Europejskiej, wymieniany jest w absolutnej śmietance, określanej mianem gatunków priorytetowych, a nad Średzką Strugą znalazł jedną z największych ostoi w regionie. Miłośnicy ptaków powinni wybrać się też w Dolinę Dolnej Noteci i Dolinę Środkowej Warty. Ta pierwsza leży tuż przed ujściem Noteci do Warty. Podczas ptasich wędrówek można tu spotkać łabędzie krzykliwe i czarno-dziobe. Wieczorami na łąkach słychać, bo ciężiej zobaczyć, inną rzadkość – derkacza, którego obecność zdradza głośny, terkoczący głos. Jedni słyszą der i tym tłumaczą nazwę polską, inni – kreks kreks i nawiązują do nazwy łacińskiej *Crex crex*. Dolina Środkowej Warty to ptasia ostoja o randze ogólnopolskiej, wiąże się to z samą rzeką, jak i mozaiką siedlisk jej towarzyszących – różne typy łąk, muraw, lasów, starorzecz i wydmy. Wśród ptasich osobliwości spotykamy błotniaki łąkowe i zbożo-

we, dzięcioły średnie, podróżniczki. Woda przyciąga oczywiście wielkich hydrotechników – bobry i zabawowo nastrojonych łowców ryb – wydry. Wody regionu to, jak wspomniano na samym początku, również jeziora. Jednym z najciekawszych jest Mnich, należący niegdyś do bernardynów z Sierakowa. Jest to jezioro zarastające, wokół bezcenne torfowiska i bagna ze storczykami, rosiczkami, widłakami, a przede wszystkim 30 różnych gatunków mchów, z których powodu rezerwat nazwano Mszarem. Swoiste połączenie rzeki z jeziorami stanowi obszar Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry w powiecie nowotomyskim. Rzeką przepływa przez liczne, płytkie jeziora położone w polodowcowej rynnie, towarzyszą im torfowiska, lasy łęgowe i bory sosnowe, łąki i pastwiska. Nocą można posłuchać melodyjnego, miękkiego śpiewu najmniejszego polskiego skowronka, lerki, zwanej skowronkiem borowym.

Wśród obszarów leśnych sieci Natura 2000 położonych w regionie na uwagę zasługuje Puszcza Notecka. Ten jednolity kompleks borów sosnowych znany dobrze amatorom grzybobrania, rośnie na największym w Polsce zespole śródlądowych wydm. Do borowego matecznika po wielu latach eksterminacji powrócił wilk. Unika człowieka, bo i nie najlepiej nas kojarzy, szczęściarz więc ten, kto go spotka lub usłyszy zew watahy wyśpiewującej rodzinną pieśń. A ostatnio pokazał się drugi wielki łowczy – ryś! Ale cicho, sza, nie zapesajmy.

Drugi duży kompleks borów sosnowych w regionie środkowo-zachodnim to obszar Bory Tucholskie. Rozcinają go doliny Brdy i Wdy, tworzące bardzo bogatą sieć wodną wraz z licznymi jeziorami i mokradłami. Osobliwością są tu jeziora lobeliowe, bardzo czyste, o zwykle kwaśnym odczynie, nazwane tak z powodu rosnącej przy brzegach lobelii jeziornej, reliktu, którego południowa granica zasięgu występowania przebiega przez Polskę. Do najcenniejszych, najbardziej naturalnych w regionie należą lasy liściaste. Wśród nich Grądy Bytyńskie, jedne z najlepiej zachowanych w Wielkopolsce. Rośnie tu narażony na wyginięcie, niezwykle storczyk – obuwik. Dolna część kwiatu, zwana warzką, jest obuwniczo rozdęta i jest pułapką na owady.

Inne piękne liściaste lasy to Dąbrowy Obrzyckie. By ratować ciepłolubne, świetliste dąbrowy przed zarosnięciem ekspansywną roślinnością, wpuszczono tu koniki polskie. Są lepsze niż kosiarki, bo wyjadają rośliny selektywnie. Piękna jest także Ostoja Międzychodzko-Sierakowska z krajobrazem miejscami przypominającym wyżyny. Pełno tu śladów polodowcowych, a siedlisk cały wachlarz – rzeki, liczne, czyste jeziora, łąki, lasy różnego typu, torfowiska i starorzecza. W śródleśnych oczkach śpiewają kumaki, a spotkać można też innego, priorytetowego płaza ogoniastego – traszkę grzebieniastą. Samcom w porze godowej wyrasta na grzbiecie piękny grzebień, któremu zawdzięczają nazwę.

Wieczorami można zobaczyć na płycznach, jak stroszą się niczym bataliony, walcząc o względy samicy. Będąc w tym terenie, jak i w Puszczy Noteckiej, można natknąć się na nietoperze, nocki duże, które tu mają żerowiska, a jedną z najliczniejszych w Polsce kolonii rozrodczych założyły w Sierakowie, na strychu miejscowego Ośrodka Zdrowia.

Są i u nas łąki, co zasłużyły sobie na specjalną uwagę, a te najstojniejsze to chyba położone w lubuskim, Łąki Dobrosułowskie, towarzyszące Lasom Dobrosułowskim. Obszar ten zawdzięcza swą ochronę przede wszystkim wilkom. Biegnie tędy bardzo ważny korytarz migracyjny dużych ssaków. Ale piękne łąki, które przylegają do lasów, bogate w trawy i zioła, kolorowe i pachnące, służą nie tylko jako naturalne pastwiska, ale jest to arena największego w Europie, jak twierdzą leśnicy, rykowiska jeleni szlachetnych. Sława tego wyjątkowego, przyrodniczego spektaklu, niesie się daleko poza granice Polski, przyciągając zwłaszcza amatorów bezkrwawych łowów.

Podziwiając piękną przyrodę pamiętajmy o jej prawach, o tym, że jesteśmy tu tylko gościem, o którego kulturze świadczy poszanowanie spokoju i zwyczajów mieszkańców. Poznawajmy, uczmy się, bądźmy dumni i chrońmy nasze dziedzictwo! Wielu pięknych wzruszeń i niezapomnianych wrażeń. Do zobaczenia w naturze!

fot. Rafał Kurczewski

Jeleń szlachetny

Propozycje turystyczne

W tym rozdziale proponujemy konkretne sposoby na spędzenie czasu wolnego w oparciu o dostępne oferty turystyki przyrodniczej w regionie. Przykładowe oferty turystyczne pozwolą zaplanować pełen emocji pobyt wypełniony aktywnościami związanymi z poznawaniem atrakcji przyrodniczych oraz kulturowych. Te wzorcowe programy stanowią punkt wyjściowy dla każdego turysty, który pragnie zobaczyć więcej, poczuć bardziej i usłyszeć lepiej co oferuje ten region Polski.

Zielona szkota

Dla kogo?

Oferta skierowana jest dla dzieci i młodzieży pragnącej poznać bliżej naturę, ale bez książek, ławek i tablicy szkolnej. Tutaj natura potrafi szumieć, pachnieć, wierzeć i ... dużo więcej. Oferta tematycznie oraz objętościowo dostosowana jest do poszczególnych grup wiekowych dzieci i młodzieży w podziale na klasy: 1-5, 6 - gimnazjum.

Lokalizacja

Obszar Doliny Środkowej Warty w pobliżu miejscowości Hermanów obejmujący obszary Natura 2000, w tym łąki, starorzecza oraz obszary leśne.

Aktywność turystyczna

ZAJĘCIA Z OCHRONY ŚRODOWISKA

Zajęcia obejmują dwa tematy: WODA (30 min.) oraz ŚMIECI (30 min.). Dzięki takiemu podziałowi oraz ograniczeniu zakresu tematycznego dzieci mają okazję zapoznać się także poprzez zabawę dokładniej z każdym tematem, nie są również „przeładowane” nadmiarem informacji. Natomiast dla młodzieży zajęcia mają charakter dyskusji na temat tego, jak nasze codzienne wybory wpływają na środowisko i dotyczą: WODY, ENERGII, ZAKUPÓW, ŚMIECI.

- Czas trwania spotkania: około 1 godz.

ZAJĘCIA Z ORNITOLOGIEM

W trakcie zajęć poruszane są tematy dotyczące ptaków zamieszkujących obszary zabudowane, łąki i pastwiska, rzeki i starorzecza oraz lasy. Prowadzone są obserwacje ptaków przebywających na trasie zajęć. Omawiana jest m.in. rola śpiewu ptaków, a także budowa ptaków i przystosowania do lotu oraz do życia (w tym gniazdowania) w różnych środowiskach. Do regularnie obserwowanych na trasie zajęć należą następujące gatunki: wróbel, pliszka siwa, dymówka, oknówka, szpak, skowronek, trznadel, gąsiorek, zięba, bogatka, dudek, kapturka, pęczacz leśny, żuraw, łabędź niemy, łyska, gęgawa, krzyżówka, gągoł, czapla siwa, bocian biały, myszołów. Okazjonalnie pojawiają się m.in.: bielik, kania ruda, trzmielojad, bocian czarny i srokoś.

- Czas trwania wycieczki: około 1,5 godz.
- Pomoce dydaktyczne: luneta, lornetki, plan-sze, przewodniki, pióra, waga terenowa, linka do prezentacji rozpiętości skrzydeł.

ZAJĘCIA „RATUJ RYBY”

Zajęcia przybliżają szereg zagadnień związanych z rybami w tym m.in.: biologia ryb, budowa ryb, życie jezior, przyczyny eutrofizacji jezior, pojęcie zasad zrównoważonego korzystania z zasobów naturalnych, ryby i owoce morza w diecie człowieka, ciekawostki z życia rodzimych oraz egzotycznych ryb. Sposobem komunikacji z dziećmi i młodzieżą podczas zajęć są m.in.: wykład z dużą ilością pytań skierowanych do dzieci oraz naprowadzanie uczestników na odpowiedzi, prace rysunkowe oraz zagadki.

rowanych do dzieci oraz naprowadzanie uczestników na odpowiedzi, prace rysunkowe oraz zagadki.

- Cykliczny program omawiający szczegółowo poszczególne tematy. Od 4 – 8 spotkań x od 0,45min – do 2h.
- Jednorazowe spotkanie 1-2h, na którym w zależności od wieku uczestników omawiane są częściowe zagadnienia poszczególnych tematów wraz z prezentacją filmu.

Dane kontaktowe:
Sławomira Połczyńska
s.polczynska@hermanow.pl

ZAJĘCIA KONNE

Zajęcia przybliżają specyfikę obcowania z koniem od zapoznania się z podstawowymi obiektami i pomieszczeniami dla koni, poznawaniem ich zwyczajów oraz obcowaniem z nimi. Dotyczy to nie tylko jazdy, ale przede wszystkim karmienia, siodłania i przejażdżek, w tym bryczką.

- Czas trwania: 1, 2 lub 3 dniowe wyjazdy z co najmniej 3 godzinami zajęć praktycznych.
- Dodatkowe zajęcia opcjonalne: gry i zabawy na powietrzu, dyskoteka, karaoke, ognisko, zajęcia na basenie, małe zoo.

Na morenie

Dla kogo?

- osób lubiących wypoczynek poprzez aktywność fizyczną w naturze
- aktywnych rodzin z dziećmi

Lokalizacja

Na obszarze Puszczy Noteckiej znajduje się Sierakowski Park Krajobrazowy, chroniący przyrodę i polodowcowy krajobraz. Dlatego też, teren jest bardzo urozmaicony - od dużych wzniesień do głębokich dolin, w których powstały jeziora w kształcie rynien i niecek. W tym regionie występuje ponad sto jezior. Położenie Sierakowa nad rzeką Wartą, dzieli ją na dwie części: północną, obejmującą obszar wydmy Puszczy Noteckiej oraz południową, silnie pofałdowaną, z dużą liczbą jezior, wokół nich rozpościerają się lasy iglaste, liściaste i mieszane. Całość tworzy bardzo korzystne warunki do bytowania niezwykle bujnego runa tych lasów (zioła, turzyce, pnącza) oraz sprzyja występowaniu wielu gatunków ptaków (żurawia, łabędzia, gęsi, czapla siwa, kania czarna, sokół wędrowny, kormoran czarny, zimorodek). Występuje tutaj również bardzo rzadki okaz płaza - rzekotka drzewna. Naturalnie występujące łąki są siedliskiem dla różnorodnych bezkręgowców, owadów jak też unikalnych roślin

(storczyk stopłamek, pełnik europejski). Dlatego znajduje się tutaj ostoja Miedzichodsko-Sierakowska, obszar specjalnej ochrony siedlisk: Natura 2000.

Aktywność turystyczna

OBSERWACJA PTAKÓW CHRONIONYCH

takich jak: kania ruda, kania czarna, orzeł bielik, bocian czarny, puchacz, dla których wyznaczono strefy ochrony i miejsca rozrodu i regularnego przebywania (przewodnik - Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w odległości 7 km od gospodarstwa, telefon 61 295 22 72);

TROPIENIE TROPÓW ORAZ BEZKRWAWY ŁOWY

na granicy Nadleśnictwa Wronki i Sieraków spotykane są wilki i przechodnie łosie (przewodnik - Ośrodek Edukacji Przyrodniczej w odległości 7 km od gospodarstwa, telefon 61 295 22 72);

AKTYWNI Z PRZYRODĄ

- samodzielne wycieczki piesze, na rowerze lub konno, na które można wypożyczyć przewodniki, mapy, informatory, lornetki lub uczestniczyć w edukację przyrodniczej w Nadleśnictwie Sieraków- Bucharzewo (telefon 61 295 20 65).

• Warto zobaczyć / Warto przeżyć

- Francuskie Góry - pasmo wydm w Puszczy, na szczycie jednej z nich- Punkt obserwacyjny. Nazwa wzgórz wywodzi się z podania o wojskach napoleońskich, które miały kłopot z przetoczeniem ciężkich armat przez syPKi wydmowy piasek.
- „Czaple Wyspy nad Jeziorem Kłosowskim” – rezerwat - wyspy porośnięte starymi dębami, miejsce lęgowe rzadkich gatunków ptaków.
- Buki nad Jeziorem Lutomskim - rezerwat, zachodni brzeg jeziora Lutomskiego, liczne stare buki, jary, strumienie, atrakcyjny odcinek pieszego szlaku turystycznego;
- „Cegliniec”- rezerwat, fragment Puszczy ocalały z kłęski strzygoni choinówki w latach 1922-1924. Wiele rzadkich roślin: tarnina, jałowiec, berberys.
- „Mszar nad Jeziorem Mnich”- rezerwat chroniący rośliny bagienne i torfowiskowe. Rośnie tu owadożerna rosziczka.
- „Jaskółcza Skarpa”- użytek ekologiczny we wsi Góra, chroniący miejsca lęgowe jaskółki brzegówki (rzadki ptak).
- „Wrzosowe Wydmy”- stanowią szeroki pas przeciwpożarowy przecinający monolit Puszczy Noteckiej. Jest to teren pagórkowaty, zbudowany z piasków wydmowych, pokryty kobiercem wrzósów.
- „Jary koło Chalina” - ścieżka spacerowo edukacyjna, wiodąca dzikimi zakątkami Parku Krajobrazowego;
- organizacja: powózka po Puszczy, grzybobranie, Hubertus, ognisko w wyznaczonym miejscu.

Dane kontaktowe: Małgorzata Matalewska; namorenie@wp.pl

Inne propozycje

PTAKI NA CZTERY PORY ROKU DLA MAŁYCH PRZYRODNIKÓW

Dane kontaktowe: violetta.wawszczak@gmail.com

BORÓW CZAR

Dane kontaktowe: Agnieszka Drelichowska; biuro@bielskastruga.pl

CZYM PUSZCZA BOGATA

Dane kontaktowe: Bogna Wegorska; biuro@folwark-przynotecko.pl

PTASI POTOMKOWIE OLĘDRÓW

Dane kontaktowe: Anna Nowaczyk; rozanka-annanowaczyk@o2.pl

DOLINA NIE PIĘCIU STAWÓW

Dane kontaktowe: Zofia Gałęska; dolinas@op.pl

KRAINA 100 JEZIOR

Dane kontaktowe: Zofia Chreścian; ksaatolik@onet.eu

ŚLADAMI ŻŁOTEGO JELENIA

Dane kontaktowe: Kamila Kasperska; camy@camy.pl

NAD RZECZKĄ...

Dane kontaktowe: Teresa Radowska; henrykradowski@wp.pl

Z DAŁA OD ZGIEŁKU

Dane kontaktowe: Izabella Engel; hoopoe@hoopoe.com.pl

SPOTKANIA Z ŁĄKĄ

Dane kontaktowe: Ewa Drewniak; owczary@kp.org.pl

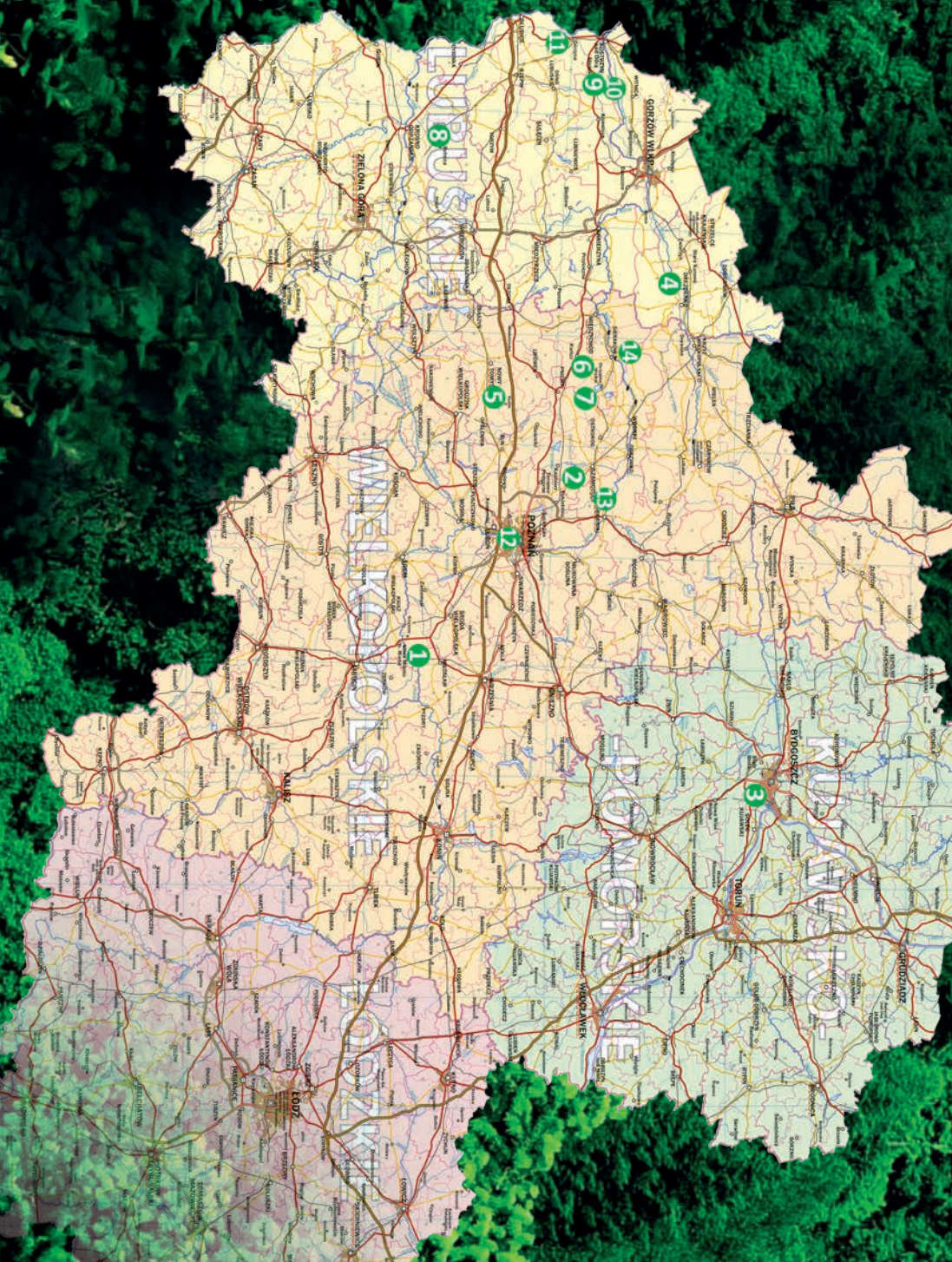
PRZYRODNICZE SMAKOŁYKI

Dane kontaktowe: Lila Nowaczyk; jezyk8@poczta.onet.pl

WAKACJE Z NATURĄ

Dane kontaktowe: Mariola Bzdreęga Ryszard Kurylone; molab@wp.pl

- 1 WIELKOPOLSKA ORGANIZACJA TURYSTYCZNA, SIĘĆ DZIEDZICTWA KULINARNEGO
Hermanów 1, 63-040 Nowe Miasto N/Wartę
- 2 SZAMOTULSKIE STOWARZYSZENIE AGROTURYSTYCZNE
Radzyń, ul. Krancowa 4
- 3 LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA BORY Tucholskie
85-183 Bydgoszcz, ul. Mogileńska 60
- 4 LUBUSKIE STOWARZYSZENIE GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH
Przynotecko 25
- 5 NOWOTOMYSKIE STOWARZYSZENIE GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH AZYL
Nowa Róża 26, 64-300 Nowy Tomyśl
- 6 WIELKOPOLSKIE STOWARZYSZENIE AGROTURYSTYKI I TURYSTYKI WIEJSKIEJ
Kurnatowice 56, 64-420 Kwidz
- 7 WIELKOPOLSKIE STOWARZYSZENIE AGROTURYSTYKI I TURYSTYKI WIEJSKIEJ
Śródka 8
- 8 „EKOLOGICZNE GOSPODARSTWO ROLNE KAMILA KASPERSKA CAMY BOGDAN KASPERSKI”
Budachów 1
- 9 TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ SŁOŃSKA „UNITIS VIRIBUS”
66-436 Słońsk, ul. Puszkina 44
- 10 TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ SŁOŃSKA „UNITIS VIRIBUS”, (RZECZPOSPOLITA PTASIA)
66-436 Słońsk, Stacja Pomp 2
- 11 KLUB PRZYRODNIKÓW
Owczary 17, 69-113 Górzycza
- 12 POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO AGROTURYSTYCZNE
60-163, ul. Sieradzka 29
- 13 SZAMOTULSKIE STOWARZYSZENIE AGROTURYSTYCZNE
Syćn 4, 64-606 Popowko
- 14 WIELKOPOLSKIE TOWARZYSTWO AGROTURYSTYKI I TURYSTYKI WIEJSKIEJ
64-410 Sieraków, ul. Leśna 59

Stowarzyszenia agroturystyczne uczestniczące w programie
Blisko Natury®

Dofinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU

Niniejszy materiał został opublikowany dzięki dofinansowaniu ze środków NFOŚiGW.
Za jego treść odpowiada Fundacja Instytut na Rzecz Ekorozwoju.